

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ

PREPARATION OF FUTURE EDUCATORS FOR THE FORMATION OF COGNITIVE INDEPENDENCE IN PRESCHOOL CHILDREN

У статті досліджено зміст пізнавальної самостійності як прагнення дитини опанувати новий вид діяльності. Зазначено, що сенситивним періодом у розвитку пізнавальної самостійності є саме старший дошкільний вік, коли дитина вчиться чітко усвідомлювати поставлену мету і самостійно шукає шляхи її досягнення. З'ясовано, що у процесі пізнавальної діяльності формується сенсорно-пізнавальна компетентність дитини дошкільного віку. Мета статті полягає у розкритті змісту пізнавальної самостійності і дослідженні проблеми професійної підготовленості майбутніх вихователів до її формування у дітей передшкільного віку. Встановлено, що результатом професійної підготовки майбутніх вихователів є формування у них готовності до організації пізнавальної діяльності дітей як стійкої характеристики, яка включає ціннісно-мотиваційний, змістовний, операційний та оцінний компоненти. До ціннісно-мотиваційного компонента належать професійні установки, позитивне ставлення та інтерес до професії, орієнтація студентів на домінуючі цінності, пов'язані з пізнавальною діяльністю. Змістовний компонент передбачає оволодіння майбутніми вихователями системою знань про сутність пізнавальної активності та особливості її розвитку у дітей передшкільного віку. Операційний компонент включає аналітичні, прогностичні, конструктивні, проєктні, організаційні, комунікативні, діагностичні та рефлексивні професійно-педагогічні вміння. Зміст оцінного компонента полягає в оцінці майбутнім вихователем своєї підготовленості до організації пізнавального розвитку дітей. Розглянуто основні функції пізнавальної діяльності, пов'язані з розвитком пізнавальної ініціативи дитини, освоєнням нею причинно-наслідкових, просторових і часових відносин, основних форм упорядкування досвіду, а також з розвитком сприйняття, мислення, мови у процесі активних дій з пошуку зв'язків між речами і явищами. Наголошено, що майбутній вихователь повинен володіти сучасними методичними прийомами, які використовуються у пізнавальній діяльності дітей передшкільного віку, вміти відбирати їх і розуміти, який вплив матиме кожен з них на дитину. Розглянуто ігрові, словесні, наочні і практичні методи, що використовуються для розвитку пізнавальної діяльності дітей.

Ключові слова: дошкільна освіта, заклад дошкільної освіти, передшкільний вік, пізна-

вальна самостійність, пізнавальна активність, майбутній вихователь.

The article examines the content of cognitive independence as a child's desire to master a new type of activity. It is noted that the sensitive period in the development of cognitive independence is the older preschool age, when the child learns to clearly understand the goal and independently seeks ways to solve it. It was found that in the process of cognitive activity the sensory-cognitive competence of a preschool child is formed. Accordingly, the purpose of the article is to reveal the content of cognitive independence and study the problem of professional training of future educators for its formation in preschool children. It is established that the result of professional training of future educators is the formation of their readiness to organize the cognitive activity of children as a stable characteristic, which includes value-motivational, content, operational and evaluation components. The value-motivational component includes professional attitudes, a positive attitude and interest in the profession, the orientation of students to the dominant values associated with cognitive activity. The substantive component involves the possession of future educators a system of knowledge about the essence of cognitive activity and the peculiarities of its development in preschool children. The operational component includes analytical, prognostic, constructive, design, organizational, communicative, diagnostic and reflective professional and pedagogical skills. The content of the assessment component is to assess the future educator of their readiness to organize the cognitive development of children. The main functions of cognitive activity related to the development of cognitive initiative of the child are considered; its development of causal, spatial and temporal relations; basic forms of organizing experience; development of perception, thinking, language in the process of active action to find connections between things and phenomena. It is emphasized that the future educator must have modern methods used in the cognitive activities of preschool children, be able to select them and understand what impact each of them will have on the child. Game, verbal, visual and practical methods used for the development of children's cognitive activity are considered.

Key words: preschool education, preschool education institution, preschool age, cognitive independence, cognitive activity, future educator.

УДК 378.14:373.211.24:001.89
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/39.55>

Цветкова Г.Г.,

докт. пед. наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки
та психології дошкільної освіти
Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова

Чорна Г.В.,

викладач кафедри дошкільної
та початкової освіти
Запорізького національного
університету

Бабюк Т.Й.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри теорії та методик
дошкільної освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Орієнтація українського суспільства на демократичні принципи вимагає реорганізації системи дошкільної освіти і системи підготовки фахівців для закладів дошкільної освіти. На етапі дошкільної освіти формуються основоположні навички та вміння, необхідні дитині у подальшому навчанні. Пізнавальна самостійність проявляється у праг-

ненні дитини опанувати новий вид діяльності. Сенситивним періодом у розвитку пізнавальної самостійності є саме старший дошкільний вік, коли дитина вчиться чітко усвідомлювати поставлену мету і самостійно шукає шляхи її досягнення [8].

Фахівці закладів дошкільної освіти повинні відповідати європейському рівню компетентності, тому система підготовки майбутніх вихователів

для закладів дошкільної освіти розглядається як багатофакторна структура, головне завдання якої полягає в отриманні кожним студентом особистісного сенсу діяльності, у формуванні професійної майстерності, постійно зростаючого інтересу до роботи з дітьми та їх батьками, а також у розвитку успішності у виховній діяльності [4, с. 3].

Як умова розвитку особистості пізнавальна самостійність починає проявлятися уже у дошкільному віці через постійне розширення інформаційного простору. Збільшення обсягу інформації вимагає того, щоб у дитини були сформовані такі якості і вміння, які б дозволили їй виходити за рамки заданих вимог, знаходити оригінальні рішення для втілення власних задумів і планів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У науковій педагогічній літературі проблеми формування кваліфікованих фахівців для закладів дошкільної освіти розглядалися В.Г. Кременем, Л. Пуховською, Л.І. Врочинською, І.К. Мардаровою, Л. Машкіною та іншими вченими. Зокрема, Л.І. Врочинська вивчала питання формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі вивчення дисципліни «Дошкільна педагогіка», І.К. Мардарова досліджувала проблеми підготовки майбутніх вихователів до використання комп'ютерних технологій в організації пізнавальної діяльності старших дошкільників, Л. Машкіна – формування фахової компетентності майбутніх вихователів у ЗВО, А.С. Мікеріна – питання професійної підготовки майбутніх вихователів до організації пізнавального розвитку дітей дошкільного віку.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Подальшого наукового дослідження вимагають окремі компоненти поняття «готовність майбутнього вихователя до організації пізнавальної діяльності дітей передшкільного віку».

Мета статті полягає у розкритті змісту пізнавальної самостійності і дослідженні проблеми професійної підготовленості майбутніх вихователів до її формування у дітей передшкільного віку.

Виклад основного матеріалу. У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначено, що дошкільна освіта є невід'ємною складовою частиною і першим рівнем у системі освіти (нульовим рівнем Національної рамки кваліфікацій), стартовою платформою особистісного розвитку дитини. Під час здобуття дошкільної освіти формуються ключові компетентності, спрямовані на розвиток особистості дитини. У цьому контексті зміст роботи закладу дошкільної освіти полягає в організації педагогом базових видів діяльності, які збагачують досвід дитини, реалізуються як особистісне надбання дитини (результат розвитку) та мають продовження в освітньому процесі початкової школи та впродовж життя [2].

Однією з ключових компетентностей дитини дошкільного віку, визначених оновленим Базовим компонентом, є сенсорно-пізнавальна компетентність, яка формується у процесі пізнавальної діяльності. Організована пізнавальна діяльність дітей передшкільного віку є двостороннім процесом, у якому органічно поєднується педагогічний вплив вихователя з активністю і самостійністю пізнання дітьми навколишнього світу.

Пізнавальна активність дітей передшкільного віку формується за таких умов: рівень інтелектуального розвитку дитини повинен відповідати бажанням і готовності пізнавати дійсність; пізнавальна діяльність повинна здійснюватися за певною схемою (від зацікавленості до формування стійких інтересів); емоційність дитини повинна перебувати у тісному зв'язку із запропонованою вихователем інформацією.

Ключовою фігурою системи дошкільної освіти є вихователь, професіоналізм якого визначає майбутнє сучасного дошкільника. Його завдання полягає у створенні умов, пошуку найбільш вдалих способів подачі інформації для розвитку допитливості, пізнавальної активності та пізнавальних здібностей дітей.

Під час формування професійної компетентності майбутнього вихователя важлива роль належить освітньому процесу у закладі вищої освіти, правильно підбраному і чіткому змісту освітньої діяльності, яка поєднує теоретичну і практичну підготовку із використанням ефективних методів і прийомів навчання [6].

Підготовка майбутніх вихователів до організації пізнавального самостійного розвитку дітей передшкільного віку залежить від рівня засвоєння студентами системи знань, умінь щодо сутності та особливостей розвитку пізнавальної самостійності дітей, рівня володіння методами і формами їх пізнавального розвитку. У навчальному плані підготовки фахівців за бакалаврським рівнем вищої освіти спеціальності 012 «Дошкільна освіта» передбачене вивчення студентами навчальної дисципліни «Дошкільна педагогіка». Викладання зазначеної дисципліни передбачає поєднання лекційних, семінарських, практичних та лабораторних занять із використанням традиційних та інноваційних методів навчання [3, с. 84]. Результатом професійної підготовки майбутніх вихователів є, зокрема, формування у них готовності до організації пізнавальної діяльності дітей як стійкої характеристики, яка включає ціннісно-мотиваційний, змістовний, операційний та оцінний компоненти.

До ціннісно-мотиваційного компонента належать професійні установки, позитивне ставлення та інтерес до професії, орієнтація студентів на домінуючі цінності, пов'язані з пізнавальною діяльністю. Змістовний компонент передбачає оволодіння майбутніми вихователями системою

знань про сутність пізнавальної активності та особливості її розвитку у дітей передшкільного віку. Операційний компонент включає аналітичні, прогностичні, конструктивні, проєктні, організаторські, комунікативні, діагностичні та рефлексивні професійно-педагогічні вміння. Зміст оцінного компонента полягає в оцінці майбутнім вихователем своєї підготовленості до організації пізнавального розвитку дітей [7, с. 167–168].

Професійне навчання вихователів для закладів дошкільної освіти здійснюється на основі цілісної філософії розвитку особистості у період дитинства. Майбутній вихователь, орієнтуючись на вікові та індивідуальні особливості розвитку дітей, а також на організаційні та змістовні характеристики освітнього процесу, повинен уміти спрямовувати пізнавальну діяльність дітей передшкільного віку на формування у них пошуково-дослідницьких умінь, елементарних математичних уявлень, цілісної картини світу, компетентної поведінки у різних життєвих ситуаціях, а також на формування передумов навчальної діяльності.

Основні функції пізнавальної діяльності пов'язані з розвитком пізнавальної самостійності дитини, освоєнням нею причинно-наслідкових, просторових і часових відносин та основних форм упорядкування досвіду (схематизація, символізація), а також з розвитком сприйняття, мислення, мови у процесі активних дій з пошуку зв'язків між речами і явищами.

Зокрема, під час формування у дітей передшкільного віку уявлень про числа, цифри і множини вихователь повинен навчити дітей такому: рахувати предмети у межах 10 у прямому і зворотному напрямках; знати цифри від «0» до «9»; порівнювати суміжні числа; знати українські грошові одиниці; оперувати множинами; складати приклади на додавання і віднімання за малюнками, практичними діями, сюжетами казок, життєвими ситуаціями; додавати та віднімати в межах 5 за допомогою шкали лінійки тощо.

Розвиток пізнавальної діяльності дітей передшкільного віку має носити передбачуваний і спланований характер. Вихователь повинен ретельно відбирати методичні прийоми і розуміти, який вплив матиме кожен з них на дитину. Існує пряма залежність між сформованістю прийомів пізнавальної діяльності дітей і методами, які використовує вихователь під час занять. У пізнавальній діяльності використовуються ігрові, словесні, наочні і практичні методи. До ігрових методів можна віднести дидактичні, настільні, мовні, електронні ігри розвиваючого спрямування, до словесних – проблемні питання, які спонукають дітей до формулювання проблеми, а також питання, що допомагають прояснити ситуацію і зрозуміти зміст експерименту, та методи, що стимулюють дітей до комунікації, зокрема пізнавальні, евристичні бесіди, обговорення. Серед наочних мето-

дів можна виокремити такі: схематичне моделювання; картини, ілюстрації, макети, моделі, схеми, демонстраційні посібники; презентації. До практичних методів належать такі: елементарні досліди; фіксація результатів дослідницької діяльності; продуктивні види діяльності (малювання, ліплення, аплікація, конструювання); виготовлення макетів, моделей, схем.

Для отримання позитивної динаміки процесу формування пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку доцільно активізувати методи і прийоми пізнавальної діяльності. Якщо дитина почне усвідомлювати себе як повноправного учасника процесу пізнання, то процес активізації проходитиме більш успішно. З огляду на це майбутній вихователь повинен вміти так побудувати заняття, щоб усвідомлювати, що дає той чи інший прийом навчальної роботи і безпосередньої практичної діяльності. На розвиток рівня пізнавальної діяльності дітей впливає зміст пізнавального матеріалу, а також форма, яка здатна викликати зацікавленість дітей. У процесі цікавої пізнавальної діяльності діти більш активні, емоційні, у них розвивається бажання вчитися і формується позитивне ставлення до навчання.

Слід зазначити, що під час підготовки фахівців для закладів дошкільної освіти потрібно враховувати її специфіку і відмінності від шкільної освіти:

1) у закладу дошкільної освіти функція розвиваюча і виховна, у загальноосвітньої школи – навчальна;

2) специфіка вікових особливостей дітей виключає можливість використання складних форм організації діяльності, методів проблемного навчання тощо. Переважають ігрові методи, багато уваги приділяється формуванню елементарних норм поведінки, культурно-гігієнічних навичок, передумов навчальної діяльності;

3) поліфункціональність професії вихователя проявляється в одночасному виконанні функцій вчителя малювання, інструктора з фізичного виховання, керівника гуртка або студії, громадського діяча;

4) освітній рівень також має відмінності. Серед вихователів у дитсадках набагато нижчий відсоток фахівців із вищою освітою, ніж серед шкільних вчителів;

5) результат засвоєння освітньої програми є різним у дитсадку і в школі. У дошкільній освіті результат є опосередкованим, відсутня кількісна оцінка діяльності вихованців, основний інструмент діагностики дитячого розвитку полягає в організації спостережень за поведінкою дітей, а основна мета – це досягнення цільових орієнтирів на етапі завершення дошкільного дитинства. У школі результат навчання конкретизований, виражений у формі оцінок. У шкільній освіті використовується різноманітний інструментарій (зрізи, завдання, семінари, контрольні роботи, підсумкова атестація тощо).

З огляду на вищезазначене у вихователя немає можливості чітко визначити результати роботи. Професійно-психологічний портрет фахівця у галузі дошкільної освіти характеризується більш розвиненими професійно-предметними, особистісними (індивідуально-психологічними) характеристиками і комунікативними (інтерактивними) якостями в їх сукупності порівняно з учителем [1]. Розглянуті специфічні особливості необхідно враховувати під час організації ефективної роботи з професійного розвитку педагогів дошкільної освітньої організації [9].

Сучасна соціокультурна ситуація націлює вихователів закладів дошкільної освіти по-новому підходити до конструювання педагогічної взаємодії з сім'єю з позиції її важливості та індивідуальних запитів батьків. Така взаємодія, на наш погляд, повинна вибудовуватись на основі партнерських відносин між обома сторонами з використанням доцільних та ефективних форм, спрямованих на організацію спільної продуктивної діяльності вихователя і батьків. Уміння правильно спілкуватися з батьками вихованців – одна з головних і, можливо, найважчих професійних компетенцій майбутніх вихователів. Для залучення батьків до освітньо-виховного процесу вихователь повинен вміти швидко приймати рішення і гнучко реагувати на зміну ситуації, володіти інформаційно-комунікаційними технологіями, необхідними для планування, реалізації та оцінки освітньої роботи, застосувати свою ерудицію, творчість і креативне мислення.

Суспільні потреби висувають нові вимоги як до розвитку пізнавальної активності дитини, так і до рівня підготовки майбутніх вихователів, які організують пізнавальну діяльність дітей передшкільного віку, зокрема із застосуванням сучасних комп'ютерних технологій. У цьому контексті підготовка майбутніх вихователів до використання комп'ютерних технологій в організації пізнавальної діяльності дітей передшкільного віку розглядається як цілеспрямований процес формування знань про способи використання комп'ютерних технологій в організації пізнавальної діяльності дітей, умінь та навичок практичного впровадження комп'ютерних технологій у роботу з дітьми. Результатом підготовки буде готовність майбутніх вихователів використовувати комп'ютерні технології в організації активної пізнавальної діяльності дітей передшкільного віку.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що під час здобуття дошкільної освіти формуються ключові компетентності, спрямовані на розвиток особистості дитини, однією з яких є сенсорно-пізнавальна компетентність, яка формується у процесі пізнавальної діяльності. Пізнавальна самостійність дітей передшкільного віку є невід'ємною складовою частиною розвитку їх особистості. Успішність

розвитку пізнавальної самостійності пов'язана з активізацією дітей до пізнавальної діяльності з боку вихователів на основі врахування вікових та індивідуальних особливостей. Ключовою фігурою системи дошкільної освіти є вихователь, професіоналізм якого визначає майбутнє сучасного дошкільника. Результатом професійної підготовки майбутніх вихователів є формування у них готовності до організації пізнавальної діяльності дітей як стійкої характеристики, яка включає ціннісно-мотиваційний, змістовний, операційний та оцінний компоненти. Перспектива подальших наукових досліджень вбачається у вивченні проблеми підготовки майбутніх вихователів до формування у дітей старшого дошкільного віку дослідницьких умінь.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Competence Requirements in Early Childhood Education and Care Public open tender EAC 14/2009 issued by the European Commission, Directorate-General for Education and Culture : Final Report. London and Ghent. September 2011. 63 p.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція : Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 січ. 2021 р. № 33. URL: <https://ezavdnz.mcfcr.ua/867839> (дата звернення: 19.09.2021).
3. Врочинська Л.І. Формування професійної компетентності майбутніх вихователів ЗДО у процесі вивчення дошкільної педагогіки. *Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи* : збірник наукових праць. Хмельницький : ФОП «Мельник А.А.», 2020. С. 82–85.
4. Кремень В.Г. Підготовка творчої індивідуальності як основне завдання освітньої системи ХХІ століття. *Творча особистість у системі неперервної професійної освіти* : матеріали Міжнар. наук. конф., 16–17 трав. 2000 р. Харків : ХДПУ, 2000. С. 3–4.
5. Мардарова І.К. Підготовка майбутніх вихователів до використання комп'ютерних технологій в організації пізнавальної діяльності старших дошкільників : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Одеса, 2012. 24 с.
6. Машкіна Л. Формування фахової компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку в освітньому процесі закладів вищої освіти. *Молодь і ринок*. 2019. № 2 (168). С. 80–84.
7. Микерина А.С. Профессиональная подготовка будущего воспитателя к организации познавательного развития детей дошкольного возраста. *Вестник Южно-Уральского государственного гуманитарно-педагогического университета*. 2013. № 10. С. 166–173 URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/professionalnaya-podgotovka-buduschego-vospitatelya-k-organizatsii-poznavatel'nogo-razvitiya-detey-doshkolnogo-vozrasta> (дата обращения: 18.09.2021).
8. Огнев'юк В.О. Дитина: програма виховання та навчання дітей дошкільного віку. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
9. Пуховська Л. Становлення «компетентної» ідеї в європейській педагогічній освіті. *Народна освіта* : електронне наукове фахове видання. 2013. № 3 (21). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=1736 (дата звернення: 18.09.2021).